

**Christoph Demmerling – Dirk Schröder (eds.):
Concepts in Thought, Action, and Emotion: New Essays**

New York: Routledge 2021, 316 s.

Otázky týkajúce sa charakteru pojmov sú pre poctivú prácu súčasných filozofov veľmi dôležité, nakoľko ich zodpovedanie tvorí nemalý úspech ich práce. Samotný pojem pojmu patrí k tým najkomplikovanejším vôbec. Definície pojmu sa vo filozofických kruhoch rôznia, avšak v spleti tých najrozmanitejších tvrdení nájdeme aj také, na ktorých sa akademická obec do istej miery zhodne. Pojem pojmu má svoje nezastupiteľné miesto napríklad vo filozofii jazyka, kde sa považuje za význam jazykového výrazu. Nemenej dôležitú úlohu zastáva vo filozofii mysle, kde objasňuje chápanie myslenia. Pojmy sa tu zvyknú označovať za zložky myšlienok a mohli by sme predpokladať, že schopnosť používať jazyk ovplyvňuje existenciu myšlienok.

Je obsah skúsenosti pojmový? Musíme tento obsah nutne spájať s použitím jazykových výrazov? Môžu zvieratá disponovať pojmami? Je obsah emócií pojmový alebo nepojmový? Ide len o malú časť otázok, na ktoré sa zameriava široké spektrum autorov a autoriek originálnych esejí v knihe pod názvom *Concepts in Thought, Action, and Emotion*. Zborník esejí bol zostavený pod editorským dohľadom Christopha Demmerlinga a Dirka Schrödera, ktorí sú zároveň aj prispievateľmi. Cieľom zborníka je priblížiť čitateľovi filozofické kontexty, v ktorých je elementárnou nutnosťou vnímať pojmy v súvislosti s myšlienkami, skúsenosťou, emóciami, jazykom alebo know-how.

Ak chceme nejakú knihu označiť za inovatívnu, musíme disponovať pojmom inovatívna. Tento pojem vyjadrený jazykovým výrazom je v tomto prípade vskutku vhodné nasmerovať na recenzovaný zborník, ktorý v päťnástich esejach odpovedá na otázky týkajúce sa pojmu v oblasti filozofie mysle, filozofie jazyka, epistemológie, filozofie konania a pod. Ide o výnimočne systematickú a zároveň komplexnú publikáciu analyzujúcu problematiku pojmov.

Eseje sú rozdelené podľa tém do štyroch častí. Prvá z nich sa zameriava na pojmy a skúsenosť, a konkrétne na to, či je obsah skúsenosti pojmový alebo nie. Do súboja konceptualistov a nekonceptualistov sa v prvej časti zapojili: Hans-Johann Glock, Hannah Ginsborg, Alex Byrne a Eva Schmidt. Zatiaľ čo

konceptualisti hovoria, že vnímanie sa spája s pojmi a ovládanie pojmov závisí od jazyka, pre nekonceptualistov sú pojmové schopnosti pri vnímaní nepodstatné. Hans-Johann Glock vysvetľuje vnemovú skúsenosť pomocou zmyslových schopností, zatiaľ čo pojmy odkazuje na tie intelektuálne. Pojmy tu majú úlohu usmerňovať uplatňovanie intelektuálnych schopností. Hannah Ginsborg prezentuje mierne odlišnú pozíciu, keď obhajuje súvislosť medzi vnemom a pojmom v rámci umierneného konceptualizmu a poukazuje na primitívnu normativitu na základe schopností ešte nehovoriacich detí rozdeľovať predmety do tried a tvarov. V príspevku však upozorňuje na problém nejasnosti samotného pojmu pojem, ktorý je chápaný veľmi rôznorodo, čo sťažuje odborný dialóg. Medzi pôsobivé príspevky určite patrí aj esej Alexa Byrneho, pojednávajúca o presvedčeniach a vnímaní, kde autor využíva príklady zrejmých právd, ako napríklad to, že „slony vo voľnej prírode nenosia pyžamá“¹ (Harman 1986, cit. podľa Byrne 2021, 64), na postupné prepracovanie sa k záverečnej podpore konceptualizmu. Eva Schmidt uzatvára prvú časť s jej epistemickým prístupom *reasons-first*, ktorý vysvetľuje vedomé vnímanie.

Druhá časť publikácie približuje problematiku vzťahu pojmov a jazyka. Tento vzťah ponúka priestor pre inšpiratívne filozofické spory. Na jednej strane by sme mohli uvažovať nad tým, že disponovanie pojmi plne závisí od jazykových schopností, a preto môže mať schopnosť myslieť v pojmoch iba človek. Na druhej strane Markus Wild nastavuje lingvinizmu zrkadlo a predpokladá, že aj zvieratá môžu vlastniť pojmy, pričom nemajú jazykové schopnosti. David Lauer sa vracia k primitívnej normativite, o ktorej hovorí Hannah Ginsborg, a vysvetľuje, že jej pozícia neznamená vyhnutie sa Kripkeho dileme. Sám preto rozvíja spôsob, ako sa tejto dileme vyvarovať. Jasper Liptow uvažuje nielen nad tým, ako si primitívne pojmy osvojujeme, ale aj nad tým, či ich môžeme tvoriť. Jazyk je pritom považovaný za dôležitú súčasť tvorby predikatívneho pojmu. Druhú dvojicu príspevkov uzatvára text autora a editora Dirka Schrödera, ktorý rozdeľuje porozumenie na teoretické a praktické. Vysvetľuje, že aj pri praktickom porozumení sú pojmy dôležité a nezáleží na tom, že vnímajúci subjekt pri tom nedokáže jazykovo klasifikovať. To však nevylučuje, že existujú také subjekty, ktoré sú schopné svoje porozumenie aj explicitne opísať.

Cieľom tretej kapitoly je skúmať pojmy v súvislosti s know-how. Know-how je vysvetlené ako „druh znalosti, ktorú má subjekt, keď vie, ako niečo

¹ V origináli: “Elephants don’t wear pajamas in the wild.” Výrok sa pôvodne pripisuje Danielovi C. Dennettovi.

urobiť“² (Demmerling – Schröder 2021, 175). Viacerí autori v tretej časti odkazujú na dielo Gilberta Rylea, v súvislosti s ktorým sa začleňujú do pozície intelektualizmu alebo antiintelektualizmu. Ryleom sa inšpiruje aj David Löwenstein, keď zavádza pojem zodpovednej kontroly. Znamená to, že niekto, kto uplatňuje know-how, vie posúdiť svoje správanie v istej situácii, avšak nie všetky činy sú aj uplatnením know-how. Niektoré príspevky, ako napríklad esej Hannesa Worthmanna *Knowledge-How and Its Exercises*, by si zaslúžili väčší rozsah pre detailnejšie zachytenie problematiky. Napriek tomu sa autorovi podarilo obhájiť tézu, v rámci ktorej navrhuje odlišovať know-how a propozičné znalosti. John Bengson sa zaoberá praktickým porozumením, ktoré sa prejavuje pri praktických činnostiach. Praktické porozumenie sa zdokonaľuje zručnou aktivitou. Ako autor textu uvádza, praktické porozumenie si vyžaduje intelekt a zapojenie pojmových schopností, pretože je dôležité správne pochopiť metódu, ktorá sa v súvislosti s know-how aplikuje. Nepochopenie metódy naopak vedie k absencii praktického porozumenia. Martin Weilchold sa na záver tretej časti pýta na úlohu pojmov v činnosti. Činnosť delí na takú, ktorú nespájame s pojmi (hovorí napríklad o návykoch) a na činnosť vykonávanú v rámci praktických pojmov. Praktické pojmy nepredpokladajú použitie jazyka, avšak zmysluplne štruktúrujú okolitý svet, čím umožňujú jeho fundamentálne pochopenie.

Majú emócie pojmový alebo nepojmový obsah? Aj táto otázka patrí k tým, na ktoré odpovedá finálna trojica autorov. Pre konceptualistov je obsah emócií (respektíve obsah vnímania) spájaný s jazykovými výrazmi, a teda ak ho chceme označiť za pojmový, musí byť vyjadriteľný jazykovými prostriedkami. Nekonceptualisti, ako napríklad Christine Tappolet, nesúhlasia s tvrdením, že emócie majú pojmovú alebo jazykovú povahu. Tappolet tvrdí, že emócie nie je možné stotožňovať s úsudkami, a tak sú pre ňu nepojmové. Toto tvrdenie podporuje šesticou argumentov, aj keď pri následnom predstavení námietok pripúšťa, že niektoré emócie by predsa len pojmový obsah mohli mať. Jan Slaby oponuje Tappolet s presvedčením, že emócie sú pojmové javy. Pri emóciách je dôležitá emocionálna skúsenosť aktéra, od ktorej ho nemožno oddeliť, pretože je do nej bytostne zapojený. Slaby predstavuje schopnosť seba porozumenia, v rámci ktorej sa prežívajúci aktér podieľa na emócií. Editor celej zbierky, Christoph Demmerling, uzatvára poslednú časť analýzou situácií, v ktorých emócie nutne predpokladajú tvorbu či používanie pojmov.

² V origináli: “Know-how is the kind of knowledge that a subject has when he or she knows ‘how to do something’.”

Tento autor vo svojom príspevku precízne opisuje pojem pojmu a následne analyzuje rozdiely medzi lingvistickým a nelingvistickým, propozičným a nepojmovým, pojmovým a nepojmovým. Na záver úspešne obhajuje koncepciu, podľa ktorej „uchopenie obsahu emócie predpokladá pojmy bez toho, aby samotný obsah pozostával z pojmov“³ (Demmerling 2021, 302).

Podľa stručného zhrnutia hlavných otázok a problémov, ktoré autori a autorky recenzovanej publikácie precízne analyticky spracovali, je evidentné, že ide o podnetnú zbierku esejí najmä pre tých, ktorí uvažujú nad tým, čo to pojem vlastne je. Prispievatelia esejí prinášajú vlastné riešenia a ich príspevky zároveň pôsobia veľmi inšpiratívne. Ak by niekto hľadal titul, ktorý prehlbuje poznanie a zároveň posúva a motivuje k novým úvahám, odporúčam siahnuť práve po tomto recenzovanom zborníku.

Iveta Kloptová

Iveta Kloptová
Katolícka univerzita v Ružomberku
Filozofická fakulta
Katedra filozofie
Hrabovská 1
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
e-mail: iveta.kloptova840@edu.ku.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6297-6670>

³ V origináli: “grasping of the content of an emotion presupposes concepts without the content itself consisting of concepts.”